

Kriz Analizi

Menekşe İZGİ
Çalışma Ekonomisti

Dünyada 1970-80 yılları arasında ortaya çıkan finansal krizlere bakıldığında bu krizlerin bankacılık ve döviz şeklinde iki boyutu olduğunu görüyoruz. Bu iki boyutun bir araya gelip sorunlar meydana getirmesiyle ekonomiler önemli maliyetlerle karşı karşıya kalıyor ve kriz kaçınılmaz oluyor. Bir finansal krizin ortalama maliyeti %14-15 oranında üretim kaybı şeklinde oluyor.

Krizden çıkmak 3-6 yıl arası sürüyor. Gelişen ülkelerde süre daha kısa, çünkü üretim kaybı az olunca telafisi de sanayileşmiş ülkelere kıyasla daha kısa sürede oluyor.

ASYA KRİZİ

1997 yılı temmuz ayında Tayland'ın döviz kuru çöktüğünde ve mali piyasaları erimeye başladığında ne IMF ne de uluslararası kurumlar pek fazla endişe etmemişti. Ancak Tayland krizi çok kısa bir süre içinde Malezya, Güney Kore ve Endonezya'yı da içine alarak önce Güneydoğu Asya krizine, daha sonra diğer ülkelerin de krize girmesiyle global krize dönüştü.

1997 yılı temmuz ayından bu yana geçen zaman içinde Asya krizinin nedenlerine ilişkin olarak kapsamlı bir literatür oluşmuştur. Krizin açıklanmasında neredeyse 'her kafadan bir ses çıkıyor' görüntüsüne rağmen bu açıklamaları kabaca belirtmek mümkündür:

Özellikle sol kesim tarafından savunulan açıklamaya göre Asya krizi kapitalist sistemin-kökü 1970lere dayanan- aşırı üretim krizinin bir yansımasıdır. Yani ucuz işgücünden yararlanmak için bu bölgeye akan sermayenin aşırı birikmesi kapasitenin genişlemesine ve bir süre sonra patlamasına yol açarak dünya ekonomisini krize yöneltmiştir.

Başka açıdan bakılırsa krizin kökeninin uluslararası mali sistemin işleyişinde yattığı söylenebilir. Liberalizasyon sonucu ortaya çıkan kısa vadeli sermaye akımları krizin nedenini oluşturur. Dolayısıyla kriz, küreselleşmenin krizidir.

Açıklamaların bir kısmı krizi ülke ekonomilerinin kalkınma modellerine ve olumsuz yapısal özelliklerine bağlıyor. Serbest piyasa yanlısı neoliberal kesim tarafından savunulan bu görüşe göre kriz devlet müdahalesinin hâkim olduğu modelin iflasını ifade etmektedir.

Görüldüğü gibi, 90'lı yıllarda hızlanan liberalizasyon ve küreselleşme süreçleri yaşanan krizin temelini oluştursa da Asya krizinin sonuçları kadar nedenleri de çok boyutludur. Krizin bölge-ülke özelliklerine ve uygulanan politakalara göz atarak küresel düzeyde etkileşimini inceleyebiliriz: Asya kaplanları olarak da bilinen (ayrıca ekonomik yapıları birbirinden farklılık gösteren) Tayland, Malezya, Güney Kore, Endonezya'ya gelen kısa dönemli ve büyük miktarlarda yabancı sermaye girişlerinin son yıllarda hız kazanmasıyla yatırım sarhoşu olan bu ülkelerin para birimlerinin yabancı paralar karşısında aşırı derecede değerlenmesine neden olmuştur. Bunun sonucu ihrac edilen ürünlerin fiyatları yükselmiş ve buna karşılık ithal edilen ürünlerin fiyatları düşmüştür. Bu ülkelerde bankacılık, mali sistemin denetiminin yetersizliği açılan kredilerin geri ödenmeme riskini arttırmıştır. Riskli ülke konumuna gelinmesiyle uzun vadede kaynak bulma riski doğmuştur. Bu nedenle:

- Kısa vadeli dış kaynak temini yoluyla cari açıkları finanse etme yoluna gidilmiştir.
- Kısa vadeli borçların büyük miktarlara ulaşması riski arttırdığından bu ülkelerde büyük ölçüde sermaye akışlarının yaşanması kaçınılmaz olmuştur.
- Artık para birimlerinin değerini korumaktan da vazgeçen söz konusu ülkelerde yapılan devalüasyon yabancı sermayeyi ürküterek kısa vadeli yabancı sermayenin ayrılmasına neden olmuştur.
- Yüksek oranlı devalüasyonlara gitmeleri ve ekonomide yaşana iflaslar bir yandan işsizliği arttırırken diğer yandan büyümenin düşmesine yol açtı. Ayrıca sıcak para bu ülkeleri terk ederek daha güvenli buldukları gelişmiş ülkelere doğru yolculuğa çıkarak krizin başlamasına katkıda bulundu.

İlginç olan bu gelişmeler yaşanırken ne bu fonları ülkeye aktaran uluslararası finansman kuruluşları ne de IMF, Dünya Bankası gibi kurumların herhangi bir açıklama yapmamış olmalarıdır. Daha ilginç olan ise krizden bir kaç ay öncesine kadar bu ülkelerin ekonomilerinden övgüyle söz eden IMF yöneticilerini krizden sonra bu ülkelerin yapısal sorunları olduğunu öne sürmeleridir.

KRİZİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

98 yılından önce uzaktan 'kriz' sözünü Uzak Doğu Asya'dan duymaya başladık. Sonra sesler biraz daha yükseldi. Rusya'dan, daha yakından gelen sesler bize etkisinin ne olabileceği, tartışma gündemimize oturdu. Asya krizini çok fazla etkisini hissetmeyen Türkiye, Rusya krizinin (1) etkisini bütün ağırlığıyla hissediyor. Bunun nedeni Türkiye'nin Rusya ile dış ticaret ilişkisinin,

Doğu Asya ülkelerine kıyasla daha fazla olmasıdır. Şu ana kadar dengeli bir görünüm sergileyen (özellikle doğalgaz, turizm, demir-çelik ticaretlerinde) Türk-Rus dış ticaret dengesinin Türkiye aleyhine bozulacağı açıktır.

Krizin Endüstri İlişkilerine Etkisi

Türkiye'nin kriz ortamına, çalışma yaşamı açısından da hazırlıksız yakalandığını söylemek mümkündür. Bunda ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlığın da payı büyüktür. Gerçekten çalışma yaşamının yeniden yapılanmasının da ve özellikle de çalışma yaşamına esneklik kazandırmasında yeterli siyasi otoritenin oluşturulamaması, endüstri ilişkileri sistemimizin değişime açık tutulmasını engellemektedir. Görüldüğü gibi;

Ekonomik kriz dönemlerinin çalışma yaşamı üzerindeki olumsuzlukları azaltmanın temel çözümü, endüstri ilişkilerine yeterli esnekliğin kazandırılmasından geçmektedir. Gerçekten katı nitelikteki iş süreleri, istihdam ve ücret politikaları anlayışı ekonomik krizin sosyal sonuçlarını ağırlaştırmaktadır. Bunun yerine çalışma yaşamında gereken esnekliğin sağlanması ekonomik kriz ortamının sosyal alandaki global etkisini azaltabilir.

Türkiye'nin krizden az etkilenmesi ya da kurtulması için önerilen çözümlerden bazıları;

- ekonomide likidite yetersizliğine dayanan deflasyonist politikaya son verilmeli
- iktisadi kaynakların tam istihdamını sağlayabilmek için ihracatı teşvik edici önlemler alınmalı
- peşin vergi uygulaması ertelenmeli
- en önemlisi Türkiye tavizsiz olarak ekonomide ve siyasette yapısal reformları yerine getirmelidir.

SONUÇ:

Asya krizi ülkelerin toplumsal dokularında ağır tahribata yol açmış, milyonlarca kişinin işsiz ve yoksul kalmasına neden olmuştur. Ancak tahribatı çok fazla olsa da bu krizin hayırlı olan bir sonucu vardır. Yaşanan kriz kapitalizmin küreselleşme ve liberalizasyon ideolojisinin birçok çevrede sorgulanmaya başlanmasına yol açmıştır. Son zamanlarda sermaye hareketlerini düzenleyen uluslararası kurumların oluşturulması ve bu akımların kontrol edilmesini sağlayacak araçların geliştirilmesi gereği ileri sürülürken serbest piyasa yanlısı olarak bilinen birçok ekonomist bugün sermayenin serbest dolaşımının ne kadar yararlı olduğunu tartışmaktadır.

(1) Amerika Birleşik Devletleri, Rusya'nın desteklenmesini misyon olarak seçmiştir. Bu destek bir noktaya kadar gelmiş ve Başkan Clinton destek kaybıyla karşılaşınca ne pahasına olursa olsun Rusya'yı destekleme politikasını sürdüremez olmuştur. Bu noktada fonları kuruyan IMF, Rusya'dan desteğini çekmeye başlayınca Rusya krize girmiştir. (Yatırımcıların büyük çoğunluğunun IMF'nin desteği var diye Rusya'ya yatırım yapmış oldukları anlaşılıyor.)

“İş,Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi
“İş,Güç” *Industrial Relations and Human Resources Journal*

Haziran/June 1999, Cilt/Vol: 1, Sayı/Num: 1, Page: 49-52
ISSN: 1303-2860